

Biblioteca Oberta

Guia d'audiovisuals

EL CINE I LES FALSES LLIÇONS D'HISTÒRIA

Biblioteca Central c/ Solades, 25

Tel. 964 547 230

www.bibliotecaspublicas.es/vila-real/

Correu electrònic: biblioteca@ajvila-real.es

Horari: de dilluns a divendres, de 9.00 a 20.30 h

Núm. 15 gener 2009 ©SMB Vila-real

“El cine és, almenys en principi, la màxima potència de comprensió d'una època pretèrita. Per què? Perquè realitza el miracle que se li demana a la literatura o a la història científica: reconstruir un ambient, una circumstància. Això que per a les paraules és un prodigi inversemblant, ho fa el cine només amb la seua existència”. Així resumeix Julián Marías, filòsof i assagista cinematogràfic, la qualitat que fa del cine l'instrument més directe per a aguar en la història en minúscula: la seua autenticitat. Les imatges en moviment s'assemblen més a la vida real que altres manifestacions artístiques, com l'escultura, la pintura o la literatura.

De fet, el cine, des dels seus orígens, s'ha aprofitat de la història i els seus esdeveniments més significatius, heroics,

Fotograma de **300**, film en què la trama històrica queda relegada a un segon pla en favor de la visualitat i de la fidelitat al còmic original.

curiosos o anecdòtics, per a elaborar guions i arguments més o menys rigorosos, amb millor o pitjor encert.

Però, fins a quin punt és el cine un instrument adequat per a entendre la història? El cine és, abans que res, un negoci, i quan productors, guionistes, directors, actors,

escenògrafs i fins i tot maquilladors intenten recrear fets històrics, pensen més en el resultat comercial del seu producte que a donar lliçons d'història a l'espectador.

Sense voler entrar en el debat del valor didàctic del cine històric, en aquesta guia repassarem errors, omissions, falsedats o disbarats que el seté art ha obviat pel bé de la taquilla.

Llicències del guió

Són moltes les pel·lícules que cometen certes inexactituds a favor de la trama. Solen respondre sobretot a criteris d'argument que a qualsevol falta de rigor històric. Potser l'exemple més conegut siga el d'*AMADEUS* (Forman, 1984) on Mozart mor per una conspiració del mateix Salieri, quan aquest va ser en realitat el seu tutor en la cort, professor, i un dels pocs amics que va tenir.

Així, trobem nombrosos exemples de xicotetes distorsions intencionades que passen inadvertides per a l'espectador mitjà, i que algunes vegades serveixen per a

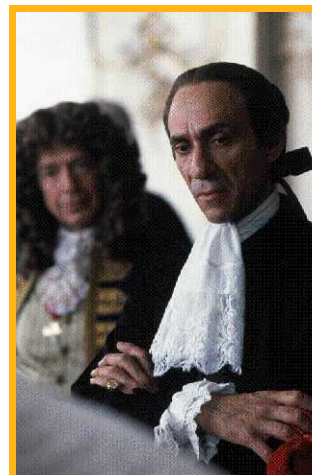
maquillar la vertadera personalitat del bo de torn (que no va resultar ser-ho tant en la vida real) o per a evitar qüestions que entelarien el dramatisme del guió, etc. Vegem altres casos.

En *MARÍA ANTONIETA* (Coppola, 2006), es justifica la

Taylor-Cleòpatra passant sota un arc que mai va arribar a conèixer.

dificultat que va tenir Lluís XVI per a concebre un hereu per la suposada por que aquest sentia del sexe, quan la raó va ser molt més mundana (i poc cinematogràfica), perquè el monarca patia de fimosi. El vertader W.P. Inman, protagonista de *COLD MOUNTAIN* (Minghella, 2003), va ser arrestat dues vegades per “deserció covard del seu lloc”, fet que no s'esmenta en el film per motius evidents.

Forman desenterra la llegenda negra que va perseguir Salieri des de la mort de Mozart.

Altres errors ja són més bé ficades de peus, errors sense mala intenció però que evidencien el poc rigor dels responsables a l'hora de documentar-se. És per això que Liz Taylor camina, en *CLEOPATRA* (Mankiewicz, 1963), sota un arc que no es construiria fins a 300 anys després de la mort de la reina del Nil. Un altre ball de dates el trobem en *TITANIC* (Cameron, 1997), on apareixen en el vaixell dos quadres que mai van fer aquell viatge (sobretot *Les nimfes*, de Monet, que es va pintar 13 anys després de l'enfonsament del transatlàntic).

Shakespeare in love, o la reinvenció cinematogràfica del dramaturg anglès

Deixant de banda que Cate Blanchett tenia 36 anys quan va interpretar a una quinquagenària reina Isabel en *ELISABETH, LA EDAD DE ORO* (Kapur, 2007), en la pel·lícula, la monarca és cortejada per Ivan, el Terrible, que en realitat havia mort l'any anterior dels esdeveniments

narrats.

En *SHAKESPEARE IN LOVE* (Madden, 1998), ens trobem el 1590 a un Shakespeare fadrí i escrivint el seu *Romeo y Julieta*, quan el dramaturg es va casar el 1582 i no va estrenar la seua obra mestra fins el 1595.

EL ACORAZADO POTEMKIN (Eisenstein, 1925) conté nombroses falsedats històriques (qui sap si malintencionades) de les quals la més flagrant és, precisament, l'escena més famosa, la de la matança a les escales d'Odessa, fet que mai va ocórrer, igual que l'escena en què els mariners són coberts amb una lona per a executar-los. També se silencia el fet que el vaixell, després de refugiar-se en el port romanés de

Constanza, va ser tornat a l'armada tsarista.

Un altre èxit de taquilla, *TROYA* (Petersen, 2004) també va obviar algunes dades de les fonts on se suposa que es va inspirar, ja que, segons el poema homèric, Agamenón no va morir com apareix en la pel·lícula; ni Patrocolo era el cosí d'Aquiles, sinó el seu amant; i la guerra va durar deu llargs anys, no dos com es diu en la pel·lícula.

En *EL PATRIOTA* (Emmerich, 2000), Mel Gibson, en qui més tard ens detindrem, interpreta a Benjamín Martín, personatge basat en Francis, *Zorro de los Pantanos*, Marion. Aquest *bandoler* nord-americà mai va matar ell només a un gran grup de l'exèrcit britànic, com apareix en el film, el que sí que va fer fou eliminar dotzenes d'indis Cherokee desarmats i violar les seues esclaves.

Greuges culturals

Molt més cridaneres són les ensopegades que manifesten una escandalosa falta de cultura general entre els responsables d'algunes produccions. Després de l'estrena de l'última pel·lícula de la saga d'Indiana Jones (*INDIANA JONES Y EL REINO DE LA CALAVERA DE CRISTAL*, Spielberg, 2008), el govern peruà va posar el crit en el cel per les inenarrables ofenses que la pel·lícula realitza al país i a la cultura inca en concret. La producció nord-americana es conforma amb el tòpic meridional per a recrear els paisatges i costums peruans: ranxeres com a banda sonora,

Un madur Indiana, desorientat al Perú

Pancho Villa a Perú ensenyant el quítxua al protagonista, ruïnes maies, ponxos i barrets mexicans, ...

Però si hi ha una pel·lícula que es bota per alt tots els rigors científics a l'hora de la posada en escena, aquesta és *10000 B.C.* (Emmerich, 2008): piràmides més antigues que el mateix Egipte, mamuts en el desert africà, homes primitius ben depilats i parlant anglés. Molts crítics la comparen amb el film *300* (Zinder, 2007), però amb la diferència que aquesta és una clara (i prou precisa) adaptació d'un còmic, i el rigor històric queda relegat a un pla més que secundari.

Mamuts ajudant a construir piràmides en el desert cap al 10.000 a.C., un desbarat entre els molts que trobem en el film d'Emmerich.

No obstant això, molts d'aquests errors són difícils d'apreciar pel públic. Per exemple, al final d'*INDIANA JONES Y LA ÚLTIMA CRUZADA* (Spielberg, 1989), Harrison Ford ha de triar entre diverses versions del calze de

Jesucrist per a poder salvar son pare moribund i tria la de fusta, *la copa del fuster*. Els realitzadors no van caure que en aquesta època estava prohibida la fusta en la confecció de copes per a la celebració de la Pasqua jueva. Com tampoc es van prendre moltes molèsties a documentar-se els responsables d'*EL CID* (Mann, 1961), quan van posar en boca de l'heroi el crit de guerra *por España, por España*, quan el correcte hauria sigut dir *por Castilla, por Castilla*, ja que la veu *España* no era d'ús en el segle XI. De fet, el doblatge al català (allà pels 90), es va prendre la llibertat de traduir *per Castella, per Castella*.

El cas Gladiator

Un bon exemple del que és una superproducció de gran èxit en taquilla però amb nombrosos errors i anacronismes ho trobem en *GLADIATOR* (Scott, 2000). Per a començar, l'emperador Cómodo en realitat va ser molt apreciat pel Senat i va governar durant tretze anys amb èxit en lloc dels pocs

Gladiator, exemple clar i recent de pel·lícula taquillera amb nombrosos anacronismes i errors

infructuosos mesos que presenta la pel·lícula; a més no va morir en l'arena, sinó en el bany, a les mans d'un lluitador anomenat Narciso. Però hi ha més: al principi de la pel·lícula, quan estan en el campament, apareixen uns bustos que en realitat es van crear 1000 anys més tard; Cómodo es presenta acompanyat de la seua germana davant del Senat quan va tornar de Germania, cosa insòlita si tenim en compte que les dones tenien prohibida l'entrada en el Senat; a més, la dinastia Graco en l'època que narra la pel·lícula ja no estava en el poder, sinó que van governar Roma al voltant del 200 a. de C., per la qual cosa no podia haver-hi cap senador Graco; un dels gladiadors diu que és de Romania, quan en aquesta època encara no existia com a tal, el territori s'anomenava Dàcia; en una de les escenes, Cómodo apareix firmant un paper amb un llapis amb goma; en el Coliseu un romà dispara una ballesta de quatre astes, tenint en compte que les ballestes no es van inventar fins al segle XII; si a açò sumem l'aparició d'impresos quan la impremta no s'havia inventat, o la utilització del terme *hora* com a mesura temporal quan els romans no mesuraven així el temps, ens adonarem de fins a

quin punt és irrellevant la veracitat històrica d'una pel·lícula, el seu rigor, per a aconseguir èxit comercial i de crítica (cinc Oscar® de l'Acadèmia, dos Globus d'Or, ...).

Els disbarats de Mel Gibson

Però si hi ha un cas realment excepcional a l'hora de modelar capritxosament la història, aquest és el de Mel

Gibson caracteritzat com William Wallace

Gibson. Productor i director de les reeixides i polèmiques *BRAVEHEART* (1995), *LA PASIÓN* (2004) i *APOCALYPTO* (2006).

En totes elles es fa evident una manipulació més o menys controvertida de la història pel bé del guió (o, en última instància, del resultat comercial del film). En la primera, William Wallace era un cavaller de família noble i a son pare no el van matar els anglesos, al contrari, va lluitar al costat d'Anglaterra a canvi de favors polítics (airejar aquesta dada en la pel·lícula no ajudaria a la clàssica imatge de Wallace com a alliberador del poble escocés). A més, el protagonista sedueix a l'esposa d'Eduard III, Isabella, quan en realitat aquesta comptaria amb tres anys d'edat en el moment de conèixer-lo. Però està clar que feia falta un personatge femení per al bon funcionament del guió i si, a més, eren de diferents classes socials, millor encara. També el vestuari és erroni, ja que el famós *kilt* escocés amb el qual visten Wallace i companyia no es va començar a usar fins a uns 300 anys després.

Alguns erudits assenyalen nombrosos errors històrics en *LA PASIÓN* juntament amb interpretacions molt subjectives d'allò que s'ha narrat en els evangelis. Destaquen sobretot que

la pel·lícula estiga pretensiosament rodada en llatí (llatí monàstic, per a més *INRI*) quan en aquella època el que es parlava a Jerusalem era grec.

Finalment, en *APOCALYPTO* veiem una tribu maia que, segons els mateixos historiadors, és totalment errònia. A més, els ritus que es mostren són més producte de la imaginació de Gibson que reflex del que van ser en realitat. Però el que més crida l'atenció és l'aparició dels espanyols al final de la pel·lícula, quan se sap que la civilització maia va desaparèixer entre els segles VIII i IX.

Però, com en altres casos anteriors, la falta de rigor no es riny amb l'èxit. Potser serà perquè el públic no concep les pel·lícules històriques com a lliçons serioses, sinó com a aproximacions o recreacions de la història (igual que passa amb la novel·la del mateix gènere). I del que realment s'aprofita el cine és de les trames, conflictes, personatges, ambients, etc., que només la història és capaç d'oferir.

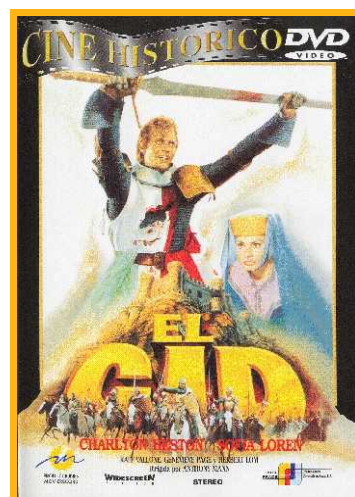

Jesucrist i Pilat parlant en llatí monàstic per a **La Pasi3n**, de Gibson

A continuació oferim una llista de les pel·lícules que tenim en la Biblioteca i que giren al voltant d'aquesta guia. Entre claudàtors facilitem la signatura amb què es poden localitzar en les nostres prestatgeries.

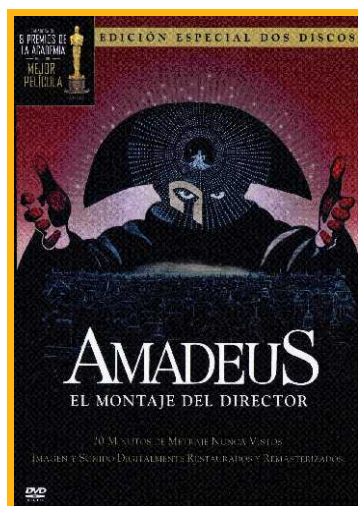
EL CID (Mann, 1961)

Abrigat per un desplegament de mitjans certament espectacular, amb més de 5.000 figurants per a la batalla final de la pel·lícula, 35 naus construïdes per a representar la flota mora, a més de la creació de 10.000 peces de vestuari, i fins i tot la construcció d'un decorat per a representar la catedral de Burgos, el realitzador Anthony Mann va dirigir aquesta pel·lícula construint un recorregut per la vida del Cid Campeador en clau pròxima al *western*, gènere en què havia aconseguit els seus més destacats èxits i les seues millors pel·lícules [DVD 401]

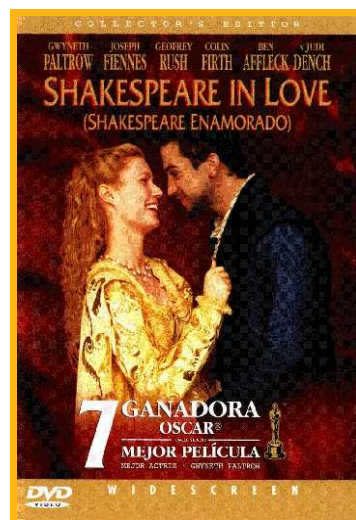
AMADEUS (Forman, 1984)

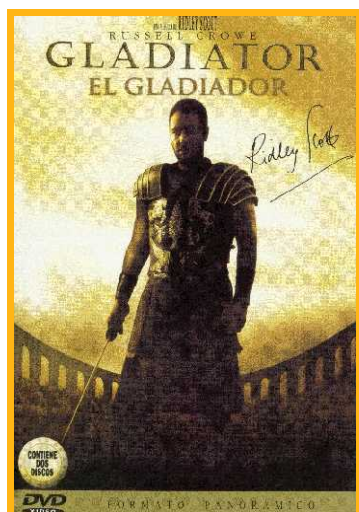
Salieri, d'adolescent, fa un pacte amb Déu, a qui li entregaria la seua castedat i treball a canvi de convertir-se en un músic famós i brillant. Anys més tard, Salieri coneix Mozart, un homenet infantil, sense modals, atordit i somiador que, no obstant això, és el més gran geni que la música va donar mai: "l'encarnació mateixa de Déu". La rivalitat s'inicia en aquest precís instant: Salieri buscarà destruir ara a l'*amat per Déu* (*Amadeus*). En la pel·lícula veiem també, de forma enlluernadora, els moments més importants en la vida de Mozart. [DVD 488]

SHAKESPEARE IN LOVE (Madden, 1998)

Shakespeare necessita desesperadament una passió que l'inspire per a continuar escrivint, un romanç secret amb la bella Lady Viola li tornarà la inspiració, i la seua ploma tornarà a omplir d'enginy i passió les pàgines de la seua obra. No obstant això, hi ha dues coses que ha de conèixer de la seua nova musa: no sols que està promesa en matrimoni amb un altre home, sinó que a més està representant el paper d'un home per a interpretar al protagonista de la seua pròxima obra teatral. [VHS 791.43-22 SHA]

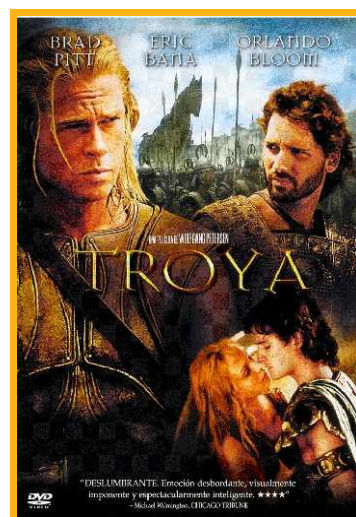

GLADIATOR (Scott, 2000)

L'any 180, el general Maximo Decimo Meridio condueix a la victòria a l'exercit romà contra els germànics, per la qual cosa es guanyar la confiança de l'emperador Marco Aurelio i l'enveja de l'hereu i corrupte Cómodo, qui el forçarà a l'esclavitud. Aix es com el general Maximus es convertir en gladiador. La seua destresa en l'arena el portar victoriós a Roma, al Coliseu i a un enfrontament venjatiu amb el nou emperador... Gladiator es una epica història emocionantment transportada al segle XXI.
[VHS 791.43-311.3 GLA]

TROYA (Petersen, 2004)

Brad Pitt agafa l'espasa i presta la seua enorme i amenaçadora presència al paper del guerrier grec Aquiles en aquesta espectacular revisió de la Iliada. Orlando Bloom i Diane Kruger interpreten els llegendaris amants que van provocar que el món entrara en guerra, Eric Bana es el príncep que s'atreveix a enfrontar-se a Aquiles i Peter O'Toole governa Troya com el rei Pramo. Petersen recrea un temps remot amb poderosos vaixells de guerra, exèrcits enfrontats, l'enorme fortalesa i l'imponent cavall de Troya. En la línia de *Braveheart* i *Gladiator*: [DVD 660]

MARIA ANTONIETA (Coppola, 2006)

La guanyadora d'un Oscar[] Sofia Coppola dirigeix una narració electrizant al mateix temps que intimista sobre la turbulenta vida de la mala favorita de la història, Maria Antonieta. Dunst dona vida a la jove princesa de fatal destí, que es va casar amb un jove i indiferent rei Lluís XVI. Ja que se sentia sola en una cort plena d'escndols i intrigues palatines, Maria Antonieta es va enfrontar tant a la reialesa com al poble vivint com una estrella del *rock*, la qual cosa finalment va marcar el seu destí. [DVD 692]

ALTRES TÍTOLS

<i>El acorazado Potemkin</i> (Eisenstein, 1925)	[DVD 71]
<i>Braveheart</i> (Gibson, 1995)	[VHS 791.43-311.3 BRA]
<i>Cleopatra</i> (Mankiewicz, 1963)	[DVD 295]
<i>Indiana Jones y la última cruzada</i> (Spielberg, 1989)	[791.43-311.3 IND]
<i>Titanic</i> (Cameron, 1997)	[VHS 791.43-2 TIT]

Per a saber més:

- Marías, J., *El cine de Julián Marías*, Barcelona, Royal Books, 1994
- Ibars, R. i López, I., “La historia y el cine” en *Clio*, núm. 32
- <http://redalyc.uaemex.mx/redalyc/pdf/158/15801114.pdf>
- Monterde, *Cine, historia y enseñanza*, Barcelona, Laia, 1986